

*FARS ŞİİRİNİN DÖNEMLERİ (MEŞRUTİYETTEN SALTANATIN YIKILIŞINA
KADAR)*

(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ *

Çağdaş Fars Şiiri ve Edebiyat eleştirisi alanında nitelikli çalışmalarıyla tanınan İranlı Prof. Dr. Muhammed Rızâ Şefî'î-yi Kedkenî'nin, 1970-1980'li yıllarda Tahran Üniversitesinde öğrencilerine verdiği ders notlarından oluşan bu eser, "TOP: Translation of Persian" projesi kapsamında Türkçeye çevrilmiş ve Demavend yayınları tarafından 2017 yılında yayınlanmıştır. Bu eser, Prof. Dr. Ali Güzelyüz'ün Çeviri Editörlüğünde Arş. Gör. Y. Yeşim Amaç (s. 5-70), Arş. Gör. Serpil Koç Konuksever (s. 71-92), Arş. Gör. Esra Çakar (s. 93-116) ve Prof. Dr. Ali Güzelyüz (s. 117-141) tarafından Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ, İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Email: yyesimon-gur@gmail.com

Eserin ön kapağında sağ tarafta yer alan dört kişi, Çağdaş Fars şiirinin en önemli temsilcileridir. Üstteki kişiden itibaren sırasıyla İrec Mîrzâ, Nimâ Yûşic, Furuğ Ferrûhzâd ve Ahmed-i Şâmlû yer alır. Kitabın arka kapağında yazar ve eser hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Kitap, kısa bir girişin ardından üç ana bölüm ve indeksten oluşmaktadır.

Yazar, giriş bölümünde bu eserin Fars şiirinin son dönemleri hakkında sistematik bir metot gösteriyor olmasına dikkat çekmiş ve her dönemin nasıl incelenmesi gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca yazar, konuya geçmeden önce hatırlatmayı gerekli gördüğü Çağdaş Fars şiirinin gelişme nedenlerini şöyle açıklamıştır: “Şimdiki Fars şiirinin gelişmiş yönü, neredeyse Avrupa’ya özgü bir şiir olmasıdır. Siz bu hükmü hatalı bulabilirsiniz; ancak bütün dünyada bu hareket olduğu için ben onu hatalı bulmuyorum. Milletlerin kültürel sınırlarının birbirine yaklaşması nedeniyle, şiir üslupları da birbirine yaklaşmaktadır.”

Eserin birinci bölümü, (Meşrutiyetten Saltanatın Yıkılışına Kadar) 7 alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; 1. Meşrutiyetten Önceki Dönem, 2. Meşrutiyet Dönemi, 3. Rıza Şah Dönemi, 4. Şehriver 1320/Ağustos 1941’den, 28 Mordâd 1332/19 Ağustos 1953 Darbesine Kadar, 5. 1332/1953 Darbesinden 1340/1961’e Kadar, 6. 1340/1961’den 1349/1970’e Kadar (Silahlı Savaşların Yükselişi), 7. 1349/1970’den (Silahlı Kuvvetlerin Yükselişinden) Behmen 1357/Ocak 1979 (Saltanatın Yıkılışına Kadar).

1. Meşrutiyetten Önceki Dönemde, yazar dönemin seçkin simalarını, şiirlerini, tema ve içeriğini ele almaktadır. Dönemin seçkin simalarının önceki dönemleri taklit eden şairler olduğundan yakınan yazar, bu dönemin şiirlerinin taklit edilmiş şiirler olduğunu anlatarak şahit beyitlerle bunları gösterir. Yazara göre, bu dönemin şairleri dünyayı sabit görür ve farklı bakış açısı peşinde değildirler. Bu dönemin şiirinde maşuk, belirsizdir. Bu dönemin insanı dinin etkisinde kalan tutsak birisidir. Tasavvuf alanında da yeni fikirler yoktur. Cümle bilgisi Gazneli ve Selçuklu dönemi şiirinin cümle bilgisiyle aynıdır. Kaçar dönemi Fars şiirinin kelime alanında tek belirgin özelliği, *Desatîr* (içerisinde uydurma kelimeler yer alan eser) eserlerine gösterilen ilgidir. Dönemin sosyal ve kültürel faktörlerinin edebiyata etkisini de inceleyen yazar, görüşlerini şöyle dile getirir: “Bu dönemle ilgili bizim bahsettiğimiz konu, bu hasta ve can çekişen medeniyette en

küçük bir fikir kalmamış olmasıdır. Ülkemizin sosyal ve ekonomik alanındaki durgunluk, edebiyatı da etkilemiştir. Onun sebebi, Kaçar döneminin feodalizmi ya da başka bir şey olarak bilinebilir. Sabit düzen, dünyanın fikir ve düşünce alanlarıyla kendi ilişkilerini kopardığı için ölüdür. Ya da şöyle söyleyeyim: Hiçbir ilişki oluşturmadı ki koparsın. Gerçekte bütün bunlar İslâmî medeniyetin ölü yüzyıllarının tekrarinin tekrarıdır.”

2. Meşrutiyet Döneminde, şiir sesini daha çok vatanseverlik veya sosyal eleştiri ile duyurmuştur. Yazar bu dönemin içeriğini önceki dönemle kıyasladığı zaman konuların özgürlük, vatan, kadın, batı ve batı sanatı, sosyal eleştiriler ve lirik eserlerdeki maşuk genellemesi, tasavvuf yoksunluğu olduğunu ve dini etkiden fazlasıyla uzak durulduğundan bahseder. Özgürlük kelimesi batının demokrasi kelimesiyle eşanlamlı olarak bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. İşçi edebiyatı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir konu ise kadın ve kadının eğitim ve öğretimidir. Bu dönemin şiirinin asıl konularından birisidir ve önceki dönemde bu konunun yansması bile bulunmaz. Lirik şiir üzerinde tasavvufun etkisi kaybolur ve maşuk sıradanlaşır. Şiir dili, yavaş yavaş hem gramer bakımından hem de kelime türleri açısından sokak diline yaklaşmıştır. Yazar, batılı medeniyetle aşına olunmasının izlerinin şiirde çok açık görüldüğünden bahsederek, bu dönemde geleneksel düşünceden çıktığına değinir.

3. Rıza Şah Dönemi, Meşrutiyet dönemiyle hemen hemen aynı içeriktedir. Bu dönemde aydınlar baskı ve sansür görmelerine rağmen vatan ve özgürlük konusunu şiirinde işlemeye devam etmiştir. Yazar, bu dönemde resmi edip unvanına sahip olanların gazeteleri işgal ettiklerinden ve tribünlere oynadıklarından yakındır. İşçi edebiyatı, Rıza Şah sistemi tarafından gelişmesi engellenmiştir. Bu dönemde romantizm akımı ortaya çıkmıştır. Şiir dili daha çeşitli ve olgunlaşmıştır.

4. Şehriver 1320/1941'den, 28 Mordâd 1332/19 Ağustos 1953 Darbesine Kadar olan dönemde, Rıza Şah döneminin romantizm akımının etkisi devam etmiş ve daha akıcı ve sade bir özellik kazanmıştır. Bu dönemde şiirde romantik, toplumsal sembolizm ve geleneksel realist işçilik konuları işlenir. Diktatörlük rejiminin yıkılmasıyla sosyal realizm, emperyalizme saldırı, emperyalizm konusu, barışı yüceltme ve savaşa karşı düşmanlık bu dönemin revaçta olduğu mazmunlardır. Komşu ülkelerin ve dünyanın durumundan habersiz olan önceki dönemin şairleri dünya savaşlarıyla uykularından uyanmıştır.

5. 1332/1953 Darbesinden 1340/1961'e Kadar olan dönemde, Romanizm akımı gelişmiş ve bu alanda en güzel şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemin temaları ölüm ve umutsuzluktur. Bu nedenle afyona, meyhaneye, sarhoşluğa sığınma ve farkında olmaktan ve mücadele etmekten kaçış mazmunları gelişmiştir. Bazı şairler ise, umutsuzlukla mücadele etmişlerdir. Lirik şiirde maşuk, soyut ve hayalî değildir. Maşuk artık aşığıyla kafede oturan ve diğer randevu gününü kararlaştıran bir sevgilidir. Yazar bu yıllarda şiir üzerinde İngiliz yazar Eliot'un çok etkisinin olduğundan bahsederek en belirgin etkilerinin; sosyal kavramlarda derinleşebilme, yüzeysel duygulardan kaçınma, şiirde mitolojik unsurlardan yararlanma, monotonluktan kaçınma ve şiir dilini olabildiğince halkın diline yakın tutmayı öğretme olduğunu söyler.

6. 1340/1961'den 1349/1970'e Kadar (Silahlı Savaşların Yükselişi), artık romantik akımının sesleri şiirde duyulmaz. Bu dönemden itibaren şiire yeni sesler gelmiştir. Tema ve mazmunlar önceki dönemle aynıdır. Geleneksel tasavvuf anlayışıyla ilişkisi olmayan bir irfan türü ortaya çıkmıştır. Şiirde Nimâ ile yöresel ağız kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemin şairleri ümit ve ümitsizlik konularına çözüm arayıcı düşünceye yönelmişlerdir. Şiirde sosyal eleştiri hâkimdir.

7. 1349/1970'den (Silahlı Kuvvetlerin Yükselişinden) Behmen 1357/Ocak 1979'a (Saltanatın Yıkılışına) Kadar olan dönemde, yazara göre şairlerin şiirlerinde ümitsizlik ve boyun eğmekten başka bir şey yoktur. Şiir dili önceki dönemin devamı niteliğindedir. Bu dönemin yeni şiir temaları; silahlı mücadele kahramanlarına övgüler, idam meydanları, hapishaneleri ve işkencelerine övgü, ümitsizlik unsurlarını ezme ve müjde beklemedir.

Eserin İkinci bölümü, Meşrutiyetten Sonra Fars Şiiri, kısa bir giriş ve iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar; Nimâî Serbest Şiir ve Serbest Şiirin Yayılmasıdır. Girişte, yazar şiir hakkında yapılan çoğu tanımlardan bahsetmiş ve kendi şiir tanımını şu şekilde belirtmiştir: "Şiir, ahenkli bir dil içerisinde şekillenmiş tahayyül (imgeleme) ve duygu düğümlemesidir." Yazar şiir tanımlarına değindikten sonra şiiri oluşturan unsurları şu başlıklarla açıklamıştır. Bunlar; duygu, tahayyül (imgeleme), dil, ahenk ve şekil'dir.

Nimâî Serbest Şiir’de, yazar öncelikle son yarım asrın Fars şiirini incelemiştir. Kabul görülen görüş, şiirde yeniliğin Nimâ ve Meşrutiyetle başlamasıdır. Yazar serbest şiirin özelliklerini teknik olarak konuşmayı uygun görerek şu başlıklar altında işlemiştir. 1. Duygusal Açıdan, 2. Tahayyül (İmgeleme) Açısından, 3. Dil Açısından, 4. Ahenk Açısından, 5. Şekil Açısından.

Serbest Şiirin Yayılması kısmında, öncelikle Nimâ’nın şiir üslubundan etkilenen veya daha ılımlı yaklaşan şairlerden bahsedilmiştir. Daha sonra Nimâ tarzı şiirin gelişmesiyle iki farklı akımlar ortaya çıkmıştır.

Eserin son bölümü, Son Yüzyılda Fars Şiirinin Grafiği’nde, yazar bir şair veya şiiri incelemek ve değerlendirmek için özel bir grafik çizer ve onun sanatsal yönünü, toplumdaki yerini, kültürel dayanağını ve duygusal derinliğini bu grafik üzerinden değerlendirilmesinin önemini açıklar. Yazar bu grafikte, hem edebi dönemler hem de şairlerin her biri hakkında hüküm yürütmenin mümkün olduğunu savunur.

Sonuç olarak, bu eser hem alanında tanınmış bir yazar tarafından yazılması hem de Türkiye’de bu konuda bilgi ihtiyacını karşılaması bakımından kıymetlidir. Ayrıca yazarın konularını işlerken örnek gösterdiği şiirler, bu kitapta Farsçalarıyla birlikte yer alması bakımından önemlidir. Eserin dili sade ve anlaşılır; içeriği ise eleştirel tarzdadır. Eser, Fars şiiriyle ilgilenenlere ders anlatır diliyle bilgilerini sunmaktadır.